

תרבות

מיזם תיאטרלי
שכתב יהושע
סובול ומוצג מזה
13 שנה בווינה,
בדרכו לישראל
עמ' 16

שוברים מסך
אחרי 13 שנים על הבמות
בחו"ל, מיזם התיאטרון
המהפכני "אלמה", שכתב
יהושע סובול, עושה עלייה
טל פרי,
"שלישי בערב", עמ' 16

שוברים מסך

מיזם התיאטרון הענק - "אלמה", שכתב יהושע סובול, מגיע לישראל כהפקה משותפת של התיאטרון הקאמרי וחברת "אלמה הפקות" האוסטרית. ממשלת אוסטריה, התומכת בפרויקט, מגדירה את תרומתה להבאת ההפקה לישראל "מתנה לחגיגות ה-60", ובמקור ההפקה אכן יועדה לעלות כבר לפני שנה במסגרת פסטיבל ישראל. יוזמה שהוקפאה ברגע האחרון, בעקבות חילוקי דעות כספיים בין הצדדים. הם דרשו תנאים לא הגיוניים, טוען מנקר, "כמו ביטוח של עשרות אלפי דולרים למקרה שאחד השחקנים, שאותם רציתי להביא, יחלה או ייפצע. אי אפשר היה לסגור חוזה בצורה כזו, אבל אני מרוצה שבסופו של דבר נמצאה הדרך להעלות את 'אלמה' בירושלים. זה אירוע משמעותי מאד עבור המחזאי יהושע סובול, שאיתו אני מקיים מזה שנים רבות את שיתוף הפעולה המקצועי הארוך והפורה ביותר בקריירה שלי.

עקרונית, הרצון להעלות על הבמה את סיפור חייה של אלמה לא עניין אותי כלל", טוען הבמאי האוסטרי פאולוס מנקר, הרוח החיה מאחורי מיזם הענק "אלמה" המגיע לראשונה לישראל כהפקה משותפת של התיאטרון הקאמרי (החוגג השנה 90 להיווסדו) וחברת "אלמה הפקות" האוסטרית. ממשלת אוסטריה, התומכת בפרויקט, מגדירה את תרומתה להבאת ההפקה לישראל "מתנה לחגיגות ה-60", ובמקור ההפקה אכן יועדה לעלות כבר לפני שנה במסגרת פסטיבל ישראל. יוזמה שהוקפאה ברגע האחרון, בעקבות חילוקי דעות כספיים בין הצדדים. הם דרשו תנאים לא הגיוניים, טוען מנקר, "כמו ביטוח של עשרות אלפי דולרים למקרה שאחד השחקנים, שאותם רציתי להביא, יחלה או ייפצע. אי אפשר היה לסגור חוזה בצורה כזו, אבל אני מרוצה שבסופו של דבר נמצאה הדרך להעלות את 'אלמה' בירושלים. זה אירוע משמעותי מאד עבור המחזאי יהושע סובול, שאיתו אני מקיים מזה שנים רבות את שיתוף הפעולה המקצועי הארוך והפורה ביותר בקריירה שלי.

"אלמה" הועלה לראשונה לפני 13 שנים, וזה מחזה שעדיין נכתב ומשתנה בכל העלאתה מחודשת. אנו שואפים, למשל, שבכל מדינה ייכללו סצנות שייכתבו במיוחד עבור הקהל המקומי ויעניקו תחושת קרבה לעלילה. זה יקרה גם בישראל. אני ויהושע עוד לא סגורים סופית לגבי אילו סצנות נוסף, אבל זו תהיה הפקה מעט שונה".

ה"איך" חשוב מה"מה"

עצם טענתו של מנקר כי "אלמה" לא נוצר מתוך תשוקתו לגולל את סיפור חייה הסוערים של אשת החברה האוסטרית הידועה אלמה שינדלר, היא המפתח להבנת המיזם כולו. ה"איך" חשוב בהרבה מה"מה". לא מדובר בהצגה סטנדרטית, המגוללת עלילה קוהירנטית מול קהל היושב בבטחת האולם וצופה בשחקנים המתנהלים מאחורי מימד "הקיר הרביעי" החוצץ ביניהם אלא במיצג שאפתני ומגלומני, מאורגן בדייקנות ובפרטנות מדהימות. העלילה היא רק התירוץ לניסיון של מנקר לנפץ את גבולות התיאטרון המוכרים לטובת סוג שונה של חוויה. האם הקהל הישראלי השמרן, חובב ההצגות הקצרות והקלילות, ייכבש בקסמו של הפרויקט? אין לדעת. צפייה ברצף, ערב אחרי ערב, בשלושה מופעים שהועלו ביולי בבית הדואר הישן של וינה שהפך לאולם הבית של "אלמה", מבוזרה שבידור קליל זה בהחלט לא. מדובר בתיאטרון למרחיקי לכת, תרתי משמע, היות שהקהל נמצא בתנועה פיזית בלתי פוסקת במשך כשלוש וחצי שעות.

דמיוני שבמהלכו מוצגות לקהל הדמויות הראשיות שבהן בעליה ובני זוגה, שהיו הקרם דה לה קרם של חוגי האמנות באוסטריה בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20: המלחין הדגול גוסטב מאהלר, ארכיטקט הבאוהאוס ואלטר גרופיוס, הסופר היהודי פרנץ ורפל ומאוחר יותר גם הצייר אוסקר קוקושקה (שאותו מגלם מנקר עצמו). במהלך סצנת הפתיחה מוצגות לקהל גם שלוש שחקניות הטוענות לתואר "אלמה האמיתית", ומנקודה זו יכול כל צופה לבחור אחרי איזו אלמה הוא מעדיף לעקוב. הקהל מתפזר בחללים השונים של הבניין, כאשר בכל אחד מהם מועלית סצנה אחרת בהשתתפות דמויות שונות, והשחקנים נודדים במסדרונות מחדר לחדר כשהם מתערבבים בקהל ולא מופיעים מולו. מה שמעניק לצופים תחושה כאילו נדרו כרוחות רפאים לתוך חדרים אמיתיים במהלך שיחת אמיתיות. שונה, מאתגר ומעורר מחשבה? אין ספק. שאפתני ומתיש, משוחק בפאתוס אובר דרמטי עם קו עלילתי ההולך בשלב מסוים לאיבוד? שוב, אין ספק.

חופש בחירה לקהל

בישראל תועלה ההפקה 20 פעם, החל ב-1 באוקטובר, במבנה הישן של מוזיאון המחתרות בירושלים מול קהל של 120 איש לכל הופעה. מחיר הכרטיס (250 שקלים) כולל גם קוקטייל חגיגי בפתיחת האירוע וארוחת ערב מלאה המוגשת במהלך סצנת טקס האשכבה למלחין הדגול גוסטב מאהלר, שהיה כאמור בעלה הראשון של אלמה. "יציתי ליצור מחזה שיתפתח כמו קורי עכביש. יתחיל מנקודה קטנה במרכז ויתרחב בו זמנית לכל הכיוונים תוך שהוא גרל וגרל ככל שמתקדמים", מסביר פאולוס מנקר. "אני ויהושע סובול חשבנו על כמה דמויות היסטוריות היכולות להיות בסיס לרעיון כזה, ואז גיליתי שסובול רצה במשך שנים לכתוב מחזה על חייו של המלחין גוסטב מאהלר ומשם הדרך לרמותה של אשתו אלמה,

הנחשבת לאחת מנשות החברה הידועות באוסטריה בכל הזמנים, הייתה קצרה".

- בפועל, צופה במחזה יוכל לראות את בולו רק אם יגיע במה פעמים. להיכן שלא תבחר ללכת, תחמיץ סצנה המתרחשת בחדר אחר.

"במקרים לא מעטים 'אלמה' אכן הפך למופע קאלט עבור קהל שהגיע לצפות בו שוב ושוב כדי לא להחמיץ שום סצנה. ידוע לי על צופה אחד שבמהלך השנים ראה את המופע 77 פעמים. לעצם השאלה, בתיאטרון רגיל אתה יושב מול במה אחת, רואה תמונה אחת, ועוקב אחרי עלילה אחת. בעיני זה משעמם, כי לקהל יש רק שתי אופציות: לצפות או להירדם. 'אלמה' מעניק בחירה וחופש לצופה לעשות ככל העולה על רוחו. "סובול כתב בתוכנייה הסבר קצר, שבו הוא מנחה את הקהל לחשוב כמו מצלמה. עיני הצופה משוטטות במבנה, קולטות תמונות, מתעדות מראות וקולות בלי מעורבות אישית. חשוב שייבנו את זה, כי הקהל קרוב פיזית לשחקנים בהרבה מאשר בתיאטרון הרגיל, ולכן הם לא יכולים לזייף אפילו לשנייה כי מיד ירגישו בזה. השחקנים חייבים להיות בתוך הדמויות כל הזמן, גם כאשר החדר שבו הם נמצאים ריק, כי אולי אחד הצופים יציץ פנימה ויקלוט משהו. מצלמה, אגב, גם לא מדברת בטלפון הנייד. קהל חייב להבין את הרגישויות".

- יש מקרים שבהם זה לא קרה?

"אני מגלם ב'אלמה' את הצייר אוסקר קוקושקה, באחת הסצנות הטוענות ביותר במחזה. בשנה האחרונה הגישו נגדי שלוש תלונות במשטרה ובכולן זיכו אותי. פעם אחת חטפתי טלפון נייד מאיש בקהל וזרקתי מהחלון, כי הוא ניסה לצלם את השחקנית שהופיעה מולי בעירום וראיתי חובה להגן עליה. בפעם השנייה אישה התלוננה שדחפתי אותה במהלך הסצנה, והתברר שזה לא היה כך. בפעם השלישית מישהו ענה לשיחה והתחיל לדבר, הפריע לכל הנוכחים בחדר והתזתי עליו שעווה חמה מנר שעמד

על השולחן".

"בהצגות הראשונות חשבתי שמודר להופיע כל כך קרוב לקהל", מודה השחקנית הוותיקה קרולה ריינר שגילמה בהפקה היוניארית את אלמה הזקנה, "אבל התרגלתי מהר מאד וכיום אני נהנית מכל רגע. זו הצגה מתישה, ובסיום כל מופע אני מרוקנת מאנרגיות, אבל אני לא רק נותנת הרבה אלא גם מקבלת המון. ההפקה הזו מעניקה לנו השחקנים כל-כך הרבה הזדמנויות להשתעשע עם הדמויות. יש קשת רחבה של כל רגש אפשרי".

- אנשים בקהל מנסים לפעמים לגעת בך או לדבר איתך מחוץ לגבולות הטקסט הכתוב?

"לעיתים בסיום סצנות, כאשר כולנו יוצאים מהחדר ועוברים לאתר הבא, אנשים מנצלים את פסק הזמן הזה לומר לי מה חשבו על הסצנה או להחמיא לי על ההופעה שלי. לעיתים אני מגיבה בהינדר ראש מגומם, תמיד מתוך הרמות".

כדי להבין את "אלמה" חייבים להבין את דמותו המורכבת של פאולוס מנקר (שבמקביל לעבודתו בתיאטרון הוא גם שחקן ובמאי קולנוע, ובין השאר ביים לתיאטרון הקאמרי את מחזהו של יהושע סובול "עד ראייה" שבו כיכב איתי טיראן), הרוח החיה מאחורי המיזם ואישיות קיצונית על גבול האובססיות. הוא מפקח אישית על כל פרט בהפקה הענקית, כולל מכירת הכרטיסים לקהל בכניסה לאולם. מצד שני, קשה לרמיזן מיזם מורכב כל-כך מתנהל בשלמות כוז תוך התנהלות נינוחה יותר.

- המשחק ב'אלמה' מוחצן מאד. השחקנים צועקים רוב הזמן. "המחזה עוסק באנשים. אנשים גדולים מהחיים, לעיתים בצורה מפלצתית, והם מדברים בהתאם".

- איך אתה מצליח לשמור על תזמון מושלם בין הסצנות השונות, בחלקים השונים של הבניין ומחוצה לו?

"זה סוד (צוחק). האמת שאני עדיין מופתע,